

Inspirationen fra Kant – filosofi eller flagellantisme?

En fuldstændig evaluering af Kants massive og varige indflydelse inden for snart sagt alle filosofiske discipliner lader sig dårligt gennemføre. Han efterlod en anselig arv til sine efterfølgere, og det er vanskeligt at få øje på seriøse konkurrenter til titlen "the King of modern thought" som Peirce i et svagt øjeblik tildelte den gode mand. Et indtryk af den alsidige inspiration, der er udgået og til stadighed udgår fra hans værk, får man bl.a. ved at kigge nærmere på de følgende sider.

For at sikre sig imod at der går festtale i den, med tilhørende kåring af alle tiders bedste nykantianer, må det imidlertid være mig tilladt på denne plads at dryppe lidt malurt i bægeret og henlede opmærksomheden på et centralt område af Kants filosofi hvor rabalderet fra receptionen har været særligt stort, men hvor hans rolle ret beset ikke har været voldsomt konstruktiv. For nu at sige det pænt.

Og jo, der tænkes ganske rigtigt på Kants meget fejrede kopernikanske vending af filosofien; en indsats der som bekendt først og fremmest tilskrives hans erkendelsesteoretiske hovedværk *Kritik der reinen Vernunft* (en kritik der samtidig er en selvkritik, get it?), hvor han med insisterende retorik dikterer en filosofisk reorientering væk fra erfaringens genstande og mod erfaringen selv – eller rettere mod erfaringens mulighedsbetingelser. Vi kender alle lovordene, der i denne anledning er strømmet königsbergeren i møde fra alle egne af det filosofiske landskab. Med Kant blev filosofien kritisk. Han indvarslede den filosofiske besindelses store time. Ham alene kan vi takke for, at det lykkedes at kalde menneskets geskæftige fornuft til orden og sætte en stopper for filosofiens ufrugtbare amokløb udi metafysikkens forføreriske tågelandskab. Osv.

Skal man udpege én enkelt præstation, der har sikret Kant en plads i filosofihistorien (rolig, det kunne selvfølgelig ikke falde mig ind) er det først og fremmest dette manende *memento mori* til fornuften. På det mere populærfilosofiske overdrev har særligt fremmaningen af en *Ding an sich*, et for den menneskelige erkendelse radikalt utilgængeligt territorium, fået

god presse. En strategisk placeret forsikring til læseren om, at man da så sandelig ikke gør sig nogen illusioner om at udtale sig om tingen i sig selv, har længe været den foretrukne immuniseringsstrategi mod allehånde beskyldninger for videnskabelig hybris. *Ding an sich* er i den akademiske offentlighed kommet til at stå som garantimærke for bæredygtig videnskabsteori; en samlebetegnelse for alt hvad der regnes for godt, blødt og rundt inden for videnskabsudøvelsens svære kunst. "Ingen dyr kom til skade under formuleringen af denne tanke..."

Og bevares, der skal da heller ikke herske tvivl om, at ydmyghed, besindelse og selvkritik også herfra regnes blandt de fremmeste akademiske dyder. Men grænsen mellem fornuftskritik og fornuftsspanking er hårfin, og det er ikke alle nykantianere, der har forstået at begå sig med lige stor elegance i dette problematiske grænseland. Fx kan man da godt blive en lille smule træt, når man for Gud ved hvilken gang hører en filosof som Paul Natorp identificere enhver begrebsliggørelse med et uopretteligt overgreb på genstanden herfor (i dette tilfælde subjektiviteten, men ikke alle nykantianere er lige så karrige, når den menneskelige tankes sagesløse ofre skal opgøres).

Det er i sådanne stunder, at filosofien lader til at have de alvorligste vanskeligheder med at forvalte arven fra Kant på en fornuftig måde. Særligt den underliggende tone i disse overvejelser pirrer oppositionstrangen. Den vidner om en transcendentalfilosofi, der i bestræbelserne på at udvise intellektuel besindelse og ydmyghed er kammet over i selvpineri og flagellantisme. Filosofen bliver her lige dele landmåler og vægter. Først skal grænserne for mulig erfaring tegnes op (et hverv som Kant selv udførte med forbilledlig nidkærhed), og siden skal de bevogtes med hård hånd. Alle gode kræfter sættes ind på at forhindre fornuften (eller er det nu forstanden?) i at rende ud og voldtage virkelighedens i dens uendelige (bio-)diversitet. Ethvert tilløb til, med Per Aage Brandts udtryk, "at begå form" må for enhver pris slås ned. Ingen risiko for at havne uden for hulen her.

Og så er det, man måske kan mene at det med selvkritikken har taget overhånd og er kommet til at skygge lidt for meget for

en række andre og mindst lige så legitime klassiske akademiske dyder som vovemod, ambition og nysgerrighed (her skulle egentlig have stået "vilje til viden", men udtrykket er beklageligvis belagt med misvisende, odiøse associationer).

Det lader til, at der ved roden af denne beklagelige misforståelse af filosofiens rolle ligger en fejlagnostisering af dogmatikkens hele væsen og årsag; en fejlagnostisering som Kant må bære sin meget store del af ansvaret for. I modsætning til hvad størstedelen af den "kritiske" filosofi lader til at mene, er det at undgå dogmatik ikke et spørgsmål om at undgå metafysik. Tværtimod. Ifølge gammel stagirittisk opskrift indeholder et sådant projekt indeholder et sådant projekt absolut intet krav om udøverens mentale rigiditet. (Tilsyneladende er der her tale om et moderne tilsætningsstof, med baggrund i en senere tids usunde forkærlighed for det klare og distinkte.) Dogmatikkens problem er i sit væsen tværfagligt. Dens fristelser lurer inden for alle discipliner, og at undgå den er først og sidst et spørgsmål om mental modenhed og erkendemodus; en klædelig bevidsthed om egne tankers nødvendige fejlbarlighed (endelig ikke at forveksle med deres ditto fejlagtighed!). Det er her den sande besindelse skal stå sin prøve – og det gælder for metafysikeren fuldt så vel som molekylærbiologen.

Hvis man kunne få lov til at fremsætte et ydmygt ønske i kølvandet på dette års forårsakademi, kunne det derfor måske være, at det her beskrevne "kritiske" spor fra Kant fik lov at hvile lidt; at man – for en tid i det mindste – gennemførte en "ptolemæisk vending" af filosofien og satte alle gode kræfter ind på at frembringe en god gammeldags metafysik som vor mor lavede den...